

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

שם השיעור הנביא יואל וזמנו על פי חז"ל

שם המרצה (כתובת דוא"ל) – אליעזר קשתיאל skashtiel@gmail.com

1. דָּבַר-ה' אֲשֶׁר הָיָה, אֶל-יוֹאֵל בֶּן-פְּתוּאֵל. שָׁמְעוּ-זֹאת, הַזְּקֵנִים, וְהֶאֱזִינוּ, כֹּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ; הֵהִיְתָה זֹאת בְּיָמֵיכֶם, וְאִם בְּיָמֵי אֲבוֹתֵיכֶם. עָלֶיהָ, לְבַנְיָכֶם סִפְרוּ; וּבְנֵיכֶם, לְבַנְיָהֶם, וּבְנֵיהֶם, לְדוֹר אַחֵר. וַיֵּתֶר הַגִּזְם אֶכְל הָאָרֶבָּה, וַיֵּתֶר הָאָרֶבָּה אֶכְל הַיֶּלֶק; וַיֵּתֶר הַיֶּלֶק, אֶכְל הַחֲסִיל. הֲקִיצוּ שְׂכֹרִים וּבָכוּ, וְהִלְלוּ כָּל-שְׁתֵי יַיִן; עַל-עֲסִיס, כִּי נִכְרַת מִפִּיכֶם. [א, א-ה]

[עֲבָשׁוּ פְּרֻדוֹת תַּחַת מְגֻרְפְּתֵיהֶם נִשְׁלְמוּ אֶצְרוֹת נֶהְרָסוּ מִמְּגֻרוֹת כִּי הִבִּישׁ דָּגָן – [א, יז]

עבשו פרודות. כלי היין נתעפשו תחת מגופותיהן כי מחסרון היין לא נשתמשו בהם ולא פתחו המגופו להכניס האויר ולכן נתעפשו. נהרסו ממגורות. מקצת מן המגורות נהרסו כי נתייבש הדגן [ונפסק, ומה להם אל המגורות]. מצודות

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְפוּ הַהַרִים עֲסִיס, וְהַגְּבְעוֹת תִּלְכְּנָה חֶלֶב, וְכָל-אֶפְיָקֵי יְהוּדָה, יִלְכוּ מַיִם; וּמַעַן, מִבֵּית ה' יֵצֵא, וְהִשְׁקָה, אֶת-נַחַל הַשְּׁטִיִּים. מִצְרַיִם, לְשִׁמְמָה תִּהְיֶה, וְאֲדוֹם, לְמִדְבָּר שִׁמְמָה תִּהְיֶה; מִחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה, אֲשֶׁר-שָׁפְכוּ דָם-נָקִיא בְּאֶרְצָם. וְיְהוּדָה, לְעוֹלָם תִּשָּׁב; וִירוּשָׁלַם, לְדוֹר וָדוֹר. וְנִקְיִתִי, וְדָמָם לֹא-נִקְיִתִי; וְה', שִׁכַן בְּצִיּוֹן: {ד, יח}

הלך יואל לנחמה, אמר לה הקב"ה שלחני אצליך לנחמך, אמרה לו מה בידך, אמר לה והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב, אמרה לו אתמול אמרת לי, הקיצו שיכורים ובכו והלילו כל שתי יין על עסיס כי נכרת מפיהם, ועכשיו אתה אומר כך, לאיזו נאמין, לראשונה או [לשנייה? פסיקתא דרב כהנא ד, יח]

3. אמר עולא: כל מקום ששמו ושם אביו בנביאות - בידוע שהוא נביא בן נביא. שמו ולא שם אביו - בידוע שהוא נביא ולא בן נביא. במתניתא תנא: כל שמעשיו ומעשה אבותיו סתומין, ופרט לך הכתוב באחד מהן לשבח, כגון - דבר ה' אשר היה אל צפניה בן כושי בן גדליה - בידוע שהוא צדיק בן צדיק. [מגילה טו]

4. רש"י - יואל בן פתואל - בן שמואל הנביא שפיתה לאל בתפילתו, יש אומרים שנבואה זו נאמרה באותן שבע שנים שאמר אלישע (מלכים ב ח) כי קרא ה' לרעב וגו' ובימי יהורם בן אחאב היו ובהלכות גדולות נמצא יואל ונחום וחבקוק היו בימי מנשה.

אבן עזרא - אין לנו דרך לדעת דורו ולפי הפשט איננו בן שמואל. ודע, כי כל נביא שיזכיר שם אביו היה נכבד ואם היה אבי אביו נכבד, יזכיר שניהם, כמו: צפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה עד שהגיע אל הנכבד שהוא חזקיה המלך.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

הצדיקים שָׁמַן קוֹדֶמֶם (שמואל א א, א): וְשָׁמוּ אֶלְקָנָה, (שמואל א יז, יב): וְשָׁמוּ יִשִּׁי, (רות ב, א): 5. וְשָׁמוּ בַעַז, (אסתר ב, ה): וְשָׁמוּ מְרֹדְכִי, וְשָׁמוּ מְנוּחַ. דוֹמִין לְבוֹרְאָן (שמות ו, ג): וְשָׁמִי ה'. אֶתִּיבִין לִיהֵ הַקְּתִיב (בראשית כד, כט): וְלִרְבֵּקָה אַח וְשָׁמוּ לְבָן. רַבִּי יִצְחָק אָמַר אֶפְרָדִּיּוֹסוֹס, וְרַבִּי בְּרַכְיָה אָמַר מְלַבֵּן בְּרִשָּׁע. אֶתִּיבִין (שופטים יז, א): וְשָׁמוּ מִיכָיָהוּ, לְפִי שֶׁהָיָה מְקַבֵּל אוֹרְחִים נִכְתָּב שָׁמוּ כְּשֵׁם הַצְּדִיקִים.

אֶתִּיבִין מִבְּנֵי שְׁמוּאֵל (שמואל א ח, ב): וַיְהִי שֵׁם בְּנוֹ הַבְּכוֹר יוֹאֵל וְשֵׁם מְשֻׁנְהוֹ אַבְיָה, רַבִּינִין אָמְרֵי מַה זֶה רִשָּׁע אִפְּזָה רִשָּׁע, רַבִּי יוֹדֵן אָמַר בְּשֵׁם רַבִּי סִימוֹן לְבַסּוֹף עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, וְלִכְךָ נִקְרָא שְׁמוֹ (דברי הימים א ו, יג): וְשָׁנִי, שְׁנִשְׁתַּנּוּ לְמַעֲשֵׂים טוֹבִים, וְלִכְךָ זָכוּ לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, הֲדָא הוּא דְכְּתִיב (יואל א, א): דְּבַר ה' אֲשֶׁר הָיָה אֶל יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל, זֶה שְׁמוּאֵל. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ פְּתוּאֵל, שֶׁפְּתָה לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ [הוא בְּתַפְלָתוֹ. [במדבר רבה י, ה

בְּנֵי אֶלְקָנָה צוּפֵי בָנוּ וְנַחַת בָּנוּ: אֶלְיָאָב בָּנוּ יְרַחֵם בָּנוּ אֶלְקָנָה בָּנוּ: בְּנֵי שְׁמוּאֵל הַבְּכֹר וְשָׁנִי וְאַבְיָה: 6. [דברי הימים ו, יא

רד"ק

יש מפרשים "ושני" כמו "והשני", כאלו אמר "והשני אביה"; ואמר "הבכור" ולא זכר שמו כי ידוע הוא כי הוא יואל (פס' יח), והשני אביה כמו שאמ' בשמואל "ושם משנהו אביה" (ש"א ח, ב). ואומרים כי "שני" כמו "שני", כמו "שלו" (יר' מט, לא) ו"שלו" (יח' כג, מב); והו"ו פתוחה, כמו "והמור והאריה" (מ"א יג, כח) שהוא כמו "והמור". ואין זה הפי' נכון, כי לא מצאנו "שני" כמו "שני"; ואין ראייה מ"שלו" ו"שלו", כי הם שני משקלים. ועוד, כי ו"ו פתוחה לא יתכן בזה הדרך, כי ו"ו "והמור" פתוחה מפני אות הגרון, כי היתה ראויה בשר"ק כמו ו"ו "והמור" (בר' לה, כג), וכן כל ו"ו שמוש שהיא על תיבה שתחלתה שו"א הוא בשר"ק, אלא על אותיות א"ח ה"ע, שהוא בפת"ח כשתחלת התבה שו"א ופת"ח, ובסגול"ל כשהתחלת התיבה שו"א וסגול"ל; ואם ו"ו "ושני" היתה לשמוש היה לו לומר "ושני" – הו"ו בשור"ק. ועוד, היאך אמ' "הבכור" ולא הזכיר שמו? זה החסרון לא מצאנו! ועוד, שיצטרכו לומר כי ו"ו "ואביה" נוספת; ומי הביאם בצרה הזאת? אבל הנכון כי ושני הוא יואל, ושני שמות היו לו כמו שתראה בספר הזה בכמה מקומות; כן זה היה שמו "יואל" והיה שמו גם כן "ושני":

7. נְזִיר הָיָה שְׁמוּאֵל, כְּדַבְּרֵי רַבִּי נְהוֹרָאִי, שְׁנַאֲמַר (שמואל א א) וּמוֹרָה לֹא יַעֲלֶה עַל רֵאשׁוֹ, נֶאֱמַר בְּשִׁמְשׁוֹן (שופטים יג) וּמוֹרָה, וְנֶאֱמַר בְּשִׁמְשׁוֹן וּמוֹרָה, מַה מוֹרָה הָאֵמוּרָה בְּשִׁמְשׁוֹן, נְזִיר, אִפְּ מוֹרָה הָאֵמוּרָה בְּשִׁמְשׁוֹן, נְזִיר. אָמַר רַבִּי יוֹסִי, וְהֵלֵא אֵין מוֹרָה אֶלָּא שֶׁל בֶּשֶׂר וְדָם. אָמַר לוֹ רַבִּי נְהוֹרָאִי, וְהֵלֵא כְּבָר נֶאֱמַר (שמואל א טז) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֶיךָ וְשָׁמַע שְׂאוּל וְהִרְגֵנִי, שֶׁכְּבָר הָיָה עָלָיו מוֹרָה שֶׁל בֶּשֶׂר וְדָם: [נזיר י, ה]

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ב

8. דבר ה' אשר היה אל יואל בן פתואל, בן שמואל, רבן אמרין למה נקרא שמו פתואל, שהיה מסלסל בשערו כבתולה הזאת. [מדרש תהילים פ, א]